

CeMI Građansko nadgledanje izbora – Crna Gora 2018.

Izveštaj o preliminarnim zaključcima i nalazima o predsjedničkim izborima održanim 15. aprila 2018.

26. APRIL 2018.

Predsjednički izbori održani su u skladu sa izbornim zakonodavstvom i većinom međunarodnih standarda u ovoj oblasti i pored uočenih nedostataka u organizaciji izbornog procesa, narušenoj funkcionalnosti Državne izborne komisije, narušenoj tajnosti glasanja na nekim biračkim mjestima, nepotpunosti u sastavu biračkih odbora i problemima sa urednošću biračkog spiska.

I pored određenih pomaka u odnosu na parlamentarne izbore narušena funkcionalnost Državne izborne komisije, uz snažnu politizaciju u njenom i radu Agencije za sprečavanje korupcije, izaziva veliku zabrinutost.

CeMI predstavlja prvu organizaciju osnovanu sa ciljem nadgledanja izbornog procesa u Crnoj Gori. Od svog osnivanja (2000) CeMI je nadgledao najveći broj parlamentarnih, predsjedničkih i lokalnih izbora u Crnoj Gori. CeMI je nadgledao sve parlamentarne izbore u Crnoj Gori počev od 2001. godine.

Pored aktivnosti na polju demokratizacije, ljudskih prava, borbe protiv korupcije i evroatlanskih integracija CeMI je prepoznat kao think tank koji pruža ekspertizu u oblasti izbornog procesa, borbe protiv korupcije i vladavine prava.

CeMI je osnivač i punopravni član međunarodne organizacije ENEMO (www.enemo.eu). CeMI-jev predstavnik je generalni sekretar ove međunarodne organizacije. Sekretarijat ENEMO se naredne dvije godine nalazi u CeMI-ju. Kroz ENEMO i OSCE ODIHR članovi i eksperti CeMI-ja su učestvovali u brojnim međunarodnim posmatračkim misijama kao eksperti, dugoročni i kratkoročni posmatrači, a tri puta CeMI-jev ekspert je bio šef međunarodnih posmatračkih misija (Ukrajina i Kosovo).

CeMI je nadgledao izbornu kampanju počev od registracije prve kandidature, izbornog dana, kao što nastavlja da nadgleda postizborni period sve do objavljivanja konačnih rezultata. Izjava o preliminarnim zaključcima i nalazima je baziran na nalazima mreže kratkoročnih posmatrača i eksperata.

Rad posmatračke misije je finansijski podržan kroz projekat “Građansko nadgledanje izbora – Neka fer izbori postanu navika” Ambasade Savezne Republike Njemačke u Podgorici.

Nalazi saopšteni u ovom izvještaju predstavljaju stavove autora i CeMI-ja, a ne nužno i stavove navedenog donatora.

PRELIMINARNI ZAKLJUČCI

- U predizbornu kampanju za predsjedničke izbore ušlo se sa izmijenjenim izbornim zakonodavstvom (Zakon o biračkom spisku, Zakon o političkim partijama, Zakon o finansiranju političkih subjekata i izbornih kampanja) i Zakonom o elektronskim medijima. Do ovih izmjena je došlo 29.12.2017. i putem njih su se usvojile neke od preporuka ODIHR posebno one koje se odnose na finansiranje kampanje i medije.
- U radu i odlučivanju članova dijela opštinskih i Državne izborne komisije dominira partijska pripadnost članova ovih organa.
- U radu DIK-a u posljednjoj fazi izbornog procesa nijesu učestvovali svi članovi stalnog sastava, dok sve izborne liste nijesu imenovala opunomoćene predstavnike što je narušilo koncept uređenja i način odlučivanja u ovom tijelu u toku izbornog procesa. DIK je tako sa šest od mogućih 16 glasova (bez kvoruma) odbio prigovor Bojanića kojim je predsjednički kandidat tražio poništenje rezultata izbora, a predstavnici opozicije nijesu ni došli na sjednicu. DIK je obrazložio i da prigovori nijesu trebali biti dostavljeni ovoj instituciji već prvo opštinskim izbornim komisijama.
- I pored toga što je Državna izborna komisija poboljšala komunikaciju sa medijima kroz određivanje PR menadžera za predsjedničke izbore zadovoljavajuća transparentnost nije dostignuta. Mediji i dalje nemaju mogućnost da prisustvuju sjednici, dok je internet prezentacija iako unaprijeđena i dalje nezadovoljavajuća sa aspekta dostupnosti podataka i dokumenata.
- Državna izborna komisija se suočila sa problemom masovnog falsifikovanja potpisa podrške kandidatima za potvrdu predsjedničke kandidature. Za pohvalu je što je Državna izborna komisija izradila aplikaciju kojom svaki građanin može da provjeri da li je njegov potpis upotrijebljen za podršku nekoj od partija.
- Opštinske izborne komisije uglavnom rade u skladu sa zakonom, ali određen broj njih ima problem sa ažuriranjem sajta što dovodi da smanjenja transparentnosti. Ne sajtu DIK-a ne postoje sekcije predviđene za aktivnosti OIK-a.
- OIK Ulcinj nije konstituisana u skladu sa Zakonom o izboru odbornika i poslanika, budući da nije imala Zakonom propisan broj članova iz redova opozicije iako se nije osjećala partijska pripadnost u odlučivanju.
- Izborni dan su obilježile brojne nepravilnosti koje su se u sličnoj formi pojavljivale na relativno velikom broju biračkih mjesta. Tako je CeMI-jev Pravni tim za nepravilnosti u toku izbornog dana primio 110 prijava nepravilnosti kako od posmatrača koji su nadgledali rad biračkih odbora na biračkim mjestima, tako i od samih i građana.
- Najveći broj nepravilnosti odnosio se na narušavanje tajnosti glasanja glasnim izgovaranjem imena glasača u toku elektronske identifikacije, istovremenog glasanja više lica, davanjem informacija trećim licima ili članovima biračkog odbora da li su određena lica iskoristila svoje biračko pravo, javnim izjašnjavanjem birača o opcijama za koje su glasali, prihvatanjem otvorenih glasačkih listića od strane biračkih odbora i nepoštovanjem procedura koje osiguravaju tajnost glasanja na biračkim mjestima.
- Zabilježeni su i problemi neuređenosti biračkog spiska, kao i primjeri neadekvatnog ponašanja članova biračkih odbora (verbalni sukobi, korišćenje mobilnih telefona, nenošenje akreditacija, loša obučenost članova i sl).
- Nepravilnosti su zabilježene i u pristupanju vizuelnoj identifikaciji birača, u slučajevima kada uređaj za elektronsku identifikaciju nije prepoznavao birače, u čemu su birački odbori različito

postupali. Dio opštinskih izbornih komisija dao je instrukcije biračkim odborima da ne dozvole pravo glasa biračima čiji uređaj ne prepozna lični dokument i pored toga što su uredno upisani u birački spisak i raspoložu važećim i zakonom propisanim ličnim dokumentom. Ovim je značajan broj birača ostao uskraćen prava da glasa.

- Posmatrači CeMI-ja su rad biračkih odbora su dobro i veoma dobro ocijenili u 98,6% slučajeva, što u odnosu na parlamentarne izbore održane 2016 predstavlja porast od 0,9%.
- Agencija za sprečavanje korupcije nije uspjela da istraži navode dijela predsjedničkih kandidata i nevladinih organizacija na postojanje zloupotrebe državnih resursa od strane vladajuće koalicije, kako na nacionalnom tako i na lokalnom nivou.
- Za pohvalu je otvorenost i spremnost Ministarstva unutrašnjih poslova da omogući domaćim i stranim posmatračima da prisustvuju kontroli AFIS-a (Sistem za automatsku identifikaciju otisaka prstiju). Međutim, domaći posmatrači nijesu više imali nivo pristupa kao na parlamentarnim izborima, kada je riječ o upoređivanju baza podataka o građanima na osnovu kojih se generiraju podaci u centralnom biračkom spisku, kao što je to bio slučaj 2016. godine.
- I dalje postoji određeni broj birača koji nijesu u biračkom spisku a trebalo bi da budu i obratno te je potrebno razmišljati o novim mehanizmima kojim bi se smanjio broj ovakvih situacija. Naime, aplikacija „broj birača”, pokazala je da je ukupan broj birača u zaključenom biračkom spisku 532599, dok je broj birača sa otiscima 523791. Konstatovano je da 8808 lica nemaju otisak prstiju u bazi. U većini slučajeva radi se o licima koja imaju stare lične karte koje nijesu u međuvremenu zamijenili iz razloga jer žive u inostranstvu ili iz drugih razloga, zatim o licima koja su napunila 18 godina a nijesu regulisala dokumenta, da postoje određena zanimanja od kojih se licima mijenjaju papilarne linije i sl. Takođe je AFIS sistem pokazao da u bazi postoji 288 hitova, tj. preposavljenih sličnih slogovoa, odnosno da 163 birača imaju potencijalno isti otisak sa jednim ili više birača. Konstatovano je i da od ukupno 163, 74 birača su prepoznata u procesu deduplikacije sprovedene 2016. godine, dok su 89 lica novoprepoznata. Razlog za deduplikaciju fotografije otisaka prstiju za 89 birača je to što u Područnim jediniacama i Filijalama za građanska stanja i lične isprave, nakon uzimanja otisaka prstiju za navedena lica nije čišćeno staklo na aparatu za uzimanje otisaka prstiju više lica, tj. posle npr. jednog lica od kojeg je uzet otisak prsta, došlo je drugo lice, zatim treće i sl. i automatski je došlo do preklapanja otisaka prstiju više lica, što je pokazao i AFIS sistem, a što je dokazano zabilježenim datumom i vremenom uzimanja otisaka prstiju. Zato apelujemo na sve nadležne da vode računa i o ovim tehničkim propustima do kojih se najčešće dolazi isključivo nemarom odgovornih lica.
- Kada je u pitanju zloupotreba državnih resursa posmatrači CeMI-ja su registrovali korišćenje javnih resursa u svrhu političkog marketinga u slučaju predsjedničkog kandidata vladajuće koalicije.
- Javni servis je profesionalno i izbalansirano izvještavao o predsjedničkoj kampanji, za razliku od dijela privatnih medija koji nijesu pružili jednak pristup svim predsjedničkim kandidatima. PINK M televizija je vodila snažnu negativnu kampanju protiv protivnika kandidata vladajuće partije.
- Nastavljena je izuzetno agresivna kampanja na društvenim mrežama. Posebno je važno istaći da se u materijalima koji politički subjekti plasiraju na društvene mreže i svoje youtube kanale.
- Zakon o elektronskim medijima ne propisuje obavezu kablovskih operatera da poštuju principe predizborne ćutnje prilikom reemitovanja sadržaja, kao što nije detaljnije uredio djelovanje elektronskih publikacija (internet portala).
- *Centar za monitoring i istraživanje CeMI objavio je preliminarnu projekciju rezultata na osnovu realizacije uzorka 45 minuta nakon zatvaranja biračkih mjesta, a finalnu u 22:15. Prosječno odstupanje CeMI-jevih procjena u odnosu na rezultate koje je objavila Državna izborna komisija je 0,04%.*

PRELIMINARNI NALAZI

Uvod

Posmatratračka misija Centra za monitoring i istraživanje CeMI akreditovala je za nadgledanje izbornog procesa ukupno 1340 posmatrača. Misija se sastoji od članova užeg tima koje čine: (1) šef misije, (2) zamjenica šefa misije, (3) izborni ekspert, (4) pravni ekspert, (5) ekspert za medije i odnose sa javnošću, ekspert za paralelno prebrojavanje glasova, (6) koordinator mreže posmatrača, (7) koordinator za logistiku i finansije.

Politički kontekst

Predsjednik Skupštine Crne Gore raspisao je 19. januara 2018. godine predsjedničke izbore za 15. april iste godine. Aktuelnom predsjedniku Crne Gore ističe treći uzastopni mandat. Održani predsjednički izbori predstavljaju treće predsjedničke izbore od obnove nezavisnosti Crne Gore.

Prethodne predsjedničke izbore obilježilo je nekoliko bitnih institucionalnih pitanja. Prvo pitanje je bilo da li Filip Vujanović uopšte ima pravo da treći put zaredom vrši funkciju predsjednika. Dio stručne javnosti i opozicija je tvrdila da Vujanović nema parvo na treći uzastopni mandat. Ova debata je okončana odlukom Ustavnog suda kojom se Vujanoviću potvrđuje pravo da bude kandidat. Završetak predsjedničkih izbora praćen je nepriznavanjem rezultata od strane opozicije. U noći prethodnih predsjedničkih izbora, koji su bili veoma neizvjesni, oba predsjednička kandidata su proglasila pobjedu. Ipak, zvanični rezultati pokazali su da je Vujanović imao 51,21%, a Lekić 48,79% podrške. Izbori su bili nadgledani od strane stranih ali ne i domaćih nevladinih organizacija specijalizovanih za nadgledanje izbora.

Na parlamentarnim izborima održanim 2016. godine vladajući DPS je očuvao kontrolu nad izvršnom vlašću formirajući postizbornu koaliciju sa dotadašnjim koalicionim partnerima: Socijaldemokrate, Bošnjačka partija, Hrvatska građanska inicijativa, Albanci odlučno.

Na lokalnim izborima koji su održani u toku prošle i ove godine (Cetinje, Tuzi, Petnjica, Mojkovac, Ulcinj i Berane) nije došlo do promjena u vladajućoj strukturi, tj. partije su zadržale svoje pozicije na lokalnom nivou i nakon izbora. Na posljednjim lokalnim izborima, održanim 4. februara u Ulcinju i Beranama, glasanje je ponovljeno na nekoliko biračkih mjesta zbog nepoštovanja zakonskih odredbi. Izbore je, između ostalog, obilježilo međusobno optuživanje predstavnika vlasti i opozicije u vezi sa kršenjem izbornih zakona. Takođe, opozicija je optuživala Državnu izbornu komisiju da je ispolitizovana institucija i da odlučuje u skladu sa interesima vladajuće koalicije.

Ubjedljiva većina opozicionih poslanika u ovom trenutku bojkotuje rad parlamenta. Razlozi za bojkot su različiti. Naime, Demokrate, SDP, URA i SNP bojkotuju parlament iz razloga koji su naveli nakon parlamentarnih izbora 2016, a to je zahtjev za vanrednim parlamentarnim izborima koji bi bili slobodni te na pravi način izražavali volju birača, a ne pod uticajem vijesti kao što je bila ona o državnom udaru na izborima 2016. S druge strane, Demokratski front je nakon povratka u parlament odlučio da ga opet bojkotuje, ali ovaj put zbog odlaska člana njihovog Predsjedništva, Milana Kneževića u zatvor.

Pravni okvir i izborni sistem

A Pravni okvir

Najvažniji pravni akti za sprovođenje predsjedničkih izbora u Crnoj Gori su Ustav, Zakon o izboru predsjednika Crne Gore i Zakon o izboru odbornika i poslanika. Po Ustavu pravo glasa imaju svi građani koji su navršili 18 godina i imaju dvije godine prebivališta u Crnoj Gori.

Po Zakonu o izboru predsjednika Crne Gore pravo da bude biran za predsjednika ima državljanin Crne Gore koji je navršio 18 godina života i koji ima prebivalište u Crnoj Gori najmanje 10 godina u posljednjih 15 godina prije dana održavanja izbora. Zakonom o izboru odbornika i poslanika se uređuje organizacija, sastav i nadležnost organa za sprovođenje izbora; utvrđivanje rezultata glasanja; zaštita biračkog prava i druga pitanja od značaja za organizaciju i sprovođenje izbora.

Osim Ustava, Zakona o izboru predsjednika Crne Gore i Zakona o izboru odbornika i poslanika, relevantni su i Zakon o političkim partijama, Zakon o finansiranju političkih partija i izbornih kampanja i Zakon o biračkom spisku. Takođe, od značaja su i zakoni iz oblasti radiodifuzije – Zakon o elektronskim medijima i Zakon o javnim radio-difuznim servisima Crne Gore. U pogledu ocjenjivanja tačnosti podataka iz biračkog spiska, važan je Zakon o registrima prebivališta i boravišta.

B Izborni sistem

Za izbor predsjednika Crne Gore se koristi dvokružni većinski sistem. Da bi kandidat bio izabran u prvom krugu potrebno je da osvoji više od 50% važećih glasova. Ukoliko nijedan kandidat nije osvojio propisanu većinu u prvom krugu u drugi krug ulaze dva kandidata sa najviše osvojenih glasova. Pobjednik je onaj koji je osvojio većinu od važećih glasova. Isto lice može biti predsjednik najviše u dva uzastopna mandata.

Zakon ne propisuje minimalnu izlaznost kao uslov za validnost izbora.

Izborna administracija

Organi izborne administracije su: Državna izborna komisija, opštinske izborne komisije (23) i birački odbori (1214). Sve odluke moraju biti donesene većinom od ukupnog broja članova na svakom od nivoa izborne administracije, uključujući i opunomoćene predstavnike političkih subjekata, koji imaju jednako pravo glasa.

Državna izborna komisija je stalni organ kojeg čine: predsjednik i deset članova u stalnom sastavu i po jedan opunomoćeni predstavnik podnosioca izborne liste. Predsjednika imenuje Skupština Crne Gore na prijedlog radnog tijela Skupštine nadležnog za izbor i imenovanje, nakon prethodno sprovedenog javnog konkursa. Četiri člana stalnog sastava Državne izborne komisije imenuju se na prijedlog parlamentarne većine. Četiri člana, od kojih jedan vrši funkciju sekretara, imenuju se na prijedlog parlamentarne opozicije. Za člana stalnog sastava imenuje se i jedan predstavnik političke partije, odnosno podnosioca izborne liste za autentičnu zastupljenost pripadnika manjinskog naroda ili manjinske nacionalne zajednice koja je na prethodnim izborima dobila najveći broj glasova. Jednog člana imenuje Skupština Crne Gore iz reda predstavnika civilnog društva, NVO sektora i univerziteta koji je stručan za pitanja izbornog zakonodavstva.

Državnu izbornu komisiju čine: predsjednik i deset članova u stalnom sastavu i po jedan opunomoćeni predstavnik podnosioca izborne liste. Predsjednika Državne izborne komisije imenuje Skupština, na predlog radnog tijela Skupštine nadležnog za izbor i imenovanja nakon prethodno sprovedenog javnog konkursa. Četiri člana stalnog sastava Državne izborne komisije imenuju se na predlog parlamentarne većine. Četiri člana stalnog sastava Državne izborne komisije, od kojih jedan vrši funkciju sekretara, imenuju se na predlog parlamentarne opozicije.

Za člana stalnog sastava Državne izborne komisije imenuje se i jedan predstavnik političke partije, odnosno podnosioca izborne liste za autentičnu zastupljenost pripadnika manjinskog naroda ili manjinske nacionalne zajednice, koja je na prethodnim izborima dobile najveći broj glasova, a njegov zamjenik treba da bude pripadnik nekog drugog manjinskog naroda ili manjinske nacionalne zajednice. Jednog člana stalnog sastava Državne izborne komisije imenuje Skupština, na predlog radnog tijela Skupštine nadležnog za izbor i imenovanja nakon prethodno sprovedenog javnog konkursa, iz reda predstavnika civilnog društva, nevladinog sektora i univerziteta, koji je stručan za pitanja izbornog zakonodavstva.

Državna izborna komisija od 2016. nema predstavnika iz civilnog sektora iako je objavljeno više konkursa. Na posljednjem konkursu Administrativni odbor je predložio Skupštini da izabere kandidata koji ne ispunjava zakonom propisane uslove. Organizacije specijalizovane za nadgledanje izbora odbijaju da predlože svog predstavnika insistirajući na reformi postojećeg modela Državne izborne komisije, za kojeg tvrde da je disfunkcionalan.

Državna izborna komisija je napravila aplikativno rješenje na svom sajtu pomoću kojeg građani mogu da provjere da li je neko zloupotrijebio njihov potpis i matični broj. Aplikativno rješenje dovelo je do pokretanja postupka od strane tužilaštva zato što je nekoliko stotina građana prijavilo zloupotrebu ličnih podataka. Aplikacija Državne izborne komisije predstavlja važan korak ka zaštiti prava birača i povećanju broja potpisa koji su odraz stvarne podrške građana, a ne zloupotrebe. Obuka predsjednika i članova biračkih odbora koju je Državna izborna komisija sprovodila posmatrana je od strane naših posmatrača i kvalitet je bio zadovoljavajući. Takođe, za pohvalu je i to što je Državna izborna komisija odredila PR menadžera za ovaj izborni proces te time postigla određeni napredak u komunikaciji sa medijima. Sa druge strane, sjednice još uvijek nijesu otvorene za medije, pa se iz tog razloga nije postigla potpuna transparentnost u radu ovog organa. Takođe, naši posmatrači su, prisustvujući sjednicama Državne izborne komisije i čitajući materijal sa sjednica, uočili da ni u Pravilima o radu biračkih odbora, ni u Priručniku za obuku biračkih odbora nema istaknute obaveze predsjednika i članova biračkih odbora da na biračkom mjestu nose akreditacije. U situaciji u kojoj predsjednik i članovi biračkih odbora ne nose akreditacije na biračkom mjestu, povećava se mogućnost da na biračkom mjestu budu prisutna lica koja nijesu u biračkom odboru, što predstavlja kršenje izbornog zakonodavstva.

U radu DIK-a u posljednjoj fazi izbornog procesa nijesu učestvovali svi članovi stalnog sastava, dok sve izborne liste nijesu imenovale opunomoćene predstavnike što je narušilo koncept uređenja i način odlučivanja u ovom tijelu u toku izbornog procesa. DIK je tako sa šest od mogućih 16 glasova (bez kvorumu) odbio prigovor Bojanića kojim je predsjednički kandidat tražio poništenje rezultata izbora, a predstavnici opozicije nijesu ni došli na sjednicu. DIK je obrazložio i da prigovori nijesu trebali biti dostavljeni ovoj instituciji već prvo opštinskim izbornim komisijama

Opštinsku izbornu komisiju čine predsjednik i četiri člana u stalnom sastavu i po jedan opunomoćeni predstavnik podnosioca izborne liste. Za predsjednika se imenuje kandidat političke partije koja je dobila najveći broj odborničkih mandata na prethodnim izborima. Dva člana u sastavu OIK-a imenuju se na prijedlog parlamentarne opozicije od kojih jedan obavlja dužnost sekretara, dok se dva biraju na prijedlog vladajuće većine.

Ono što predstavlja problem u radu opštinskih izbornih komisija jeste što određen broj njih ili nema svoj sajt ili ga ima, ali se na njemu ne nalaze sve informacije koje su važne za izborni proces. Primjeri za ovu vrstu problema su: OIK Žabljak i OIK Gusinje nemaju svoju internet stranicu; OIK Kolašin, OIK Plužine i OIK Petnjica imaju stranice ali se informacije ne objavljuju dovoljno ažurno. Iz ovih razloga neophodno je poboljšati transparentnost opštinskih izbornih komisija kroz adekvatno uređene sajtove. Kod OIK Ulcinj uočena je druga vrsta nepravilnosti. Naime, ova komisija radi u sastavu u kojem postoji samo jedan član parlamentarne opozicije iako je Zakonom o izboru odbornika i poslanika propisano da ih bude dva. S druge strane, OIK Tivat nema propisani ukupan broj članova, tj. ima jednog člana manje nego što je to propisano u Zakonu o izboru odbornika i poslanika. Takođe, djelovanje opštinskih izbornih komisija na polju određivanja biračkih mjesta može u određenom broju slučajeva biti okarakterisano kao ugrožavanje tajnosti glasanja. Da je ovako pokazuje podatak da u je u Crnoj Gori bilo 10 biračkih mjesta koji imaju 10 ili manje glasača. Osim što se ugrožava tajnost glasanja, ovakvo određivanje biračkih mjesta nije ni ekonomski isplativo. Rješenje ove situacije koja potencijalno ugrožava tajnost glasanja moglo bi biti organizovanje prevoza glasača koji žive u udaljenim ruralnim područjima na velika biračka mjesta.

Na ove izbore smo imali i specifičnu situaciju kod Opštinske izborne komisije Nikšić. Naime, u stalnom sastavu ovog tijela ne sjede predstavnici opozicije jer su bojkotovali posljednje lokalne izbore. Shodno ovome nijesu ni imali prava na svoje predstavnike u biračkim odborima u ovoj opštini.

S druge strane, podsjećamo da birački odbor ima predsjednika i četiri člana. Njihove obaveze određuju se žrijebanjem prije početka glasanja. Osim njih, pravo na predstavnika u proširenom sastavu ima svaka izborna lista ili predsjednički kandidat, u zavisnosti od toga koji se izbori sprovode. Birački odbor čine predsjednik i četiri člana u stalnom sastavu i po jedan opunomoćeni predstavnik podnosioca izborne liste.

Svakoj političkoj partiji zastupljenoj u odgovarajućoj skupštini pripada broj predsjednika biračkih odbora srazmjerno proporcionalnoj zastupljenosti odborničkih mjesta u skupštini, a biračka mjesta na kojima bi pojedina politička partija predlagala predstavnika za predsjednika biračkog odbora, opštinska izborna komisija određuje žrijebom.

U stalni sastav biračkog odbora dva člana imenuju se na predlog političke partije, odnosno koalicije koja ima većinu u odgovarajućoj skupštini opštine.

U stalni sastav biračkog odbora obavezno se imenuje po jedan predstavnik dvije opozicione političke partije u odgovarajućoj skupštini, koje su na prethodnim izborima dobile najveći broj mandata, a u slučaju istog broja mandata, najveći broj glasova.

Ukoliko u odgovarajućoj skupštini opštine postoji samo jedna opoziciona politička partija, u stalni sastav biračkog odbora imenuju se dva predstavnika te partije.

Birački odbor imenuje se za svako biračko mjesto, najkasnije 10 dana prije dana određenog za održavanje izbora.

Registracija birača

Zakon o biračkom spisku propisuje da je birački spisak izvedena elektronska zbirka ličnih podataka crnogorskih državljana koji imaju biračko pravo. Uz to, birački spisak je javna isprava, služi samo za izbore i vodi se po službenoj dužnosti. Shodno novousvojenim odredbama Zakona o biračkom spisku, birački spisak vodi ministarstvo nadležno za unutrašnje poslove. Birački spisak je kreiran kao nova baza podataka izvedena iz matičnih registara (registri državljanstva, prebivališta, rođenja i umrlih) koje vodi Ministarstvo unutrašnjih poslova, u postupku koji je podrazumijevao objedinjavanje i “ukrštanje” podataka iz registara kako bi se dobila zbirka ličnih podataka crnogorskih državljana koji imaju biračko pravo.

Ministarstvo unutrašnjih poslova pokazalo je spremnost na saradnju sa NVO CeMI kroz omogućavanje posmatračima CeMI-ja da prisustvuju kontroli AFIS-a (Sistem za automatsku identifikaciju otisaka prstiju) u okviru Radne grupe za kontrolu primjene procedure deduplikacije fotografije otisaka prstiju birača. Posmatrači CeMI-ja su prisustvovali cijelom toku kontrole i saradnju sa Ministarstvom ocijenili kao dobru. Kontrola je trajala više od četiri dana. Rezultati su pokazali da postoji deduplikacija fotografija otisaka prstiju za 89 birača. Na posljednjem sastanku radne grupe obrazloženo je zbog čega je došlo do ovakve pojave. Generalna direktorica Direktorata za građanska stanja i lične isprave, upoznala je prisutne da je razlog deduplikacije fotografije otisaka prstiju za 89 birača to što u područnim jedinicama i filijalama za građanska stanja i lične isprave nakon uzimanja otisaka prstiju za navedena lica nije čišćeno staklo na aparatu za uzimanje otisaka prstiju, zbog čega je u pojedinim slučajevima došlo do preklapanja otisaka prstiju više lica, tj. posle jednog lica od koga je uzet otisak prsta, došlo je drugo lice, zatim treće, četvrto, peto ili slično i automatski je došlo do preklapanja otisaka prstiju više lica, što je i pokazao AFIS sistem, a što je dokazano zabilježenim datumom i vremenom uzimanja otisaka prstiju.

Aplikacija „broj birača”, pokazala je da je ukupan broj birača u zaključenom biračkom spisku 532 599, dok je broj birača sa otiscima 523 791. Konstatovano je da 8808 lica nemaju otisak prstiju u bazi. U većini slučajeva radi se o licima koja imaju stare lične karte koje nijesu u međuvremenu zamijenili iz razloga jer žive u inostranstvu ili iz drugih razloga, zatim o licima koja su napunila 18 godina a nijesu regulisala dokumenta, da postoje određena zanimanja od kojih se licima mijenjaju papilarne linije i tome slično. Takođe je AFIS sistem pokazao da u bazi postoji 288 hitova, tj. pretposavljenih sličnih slogovoa, odnosno da 163 birača imaju potencijalno isti otisak sa jednim ili više birača. Konstatovano je i da od ukupno 163, 74 birača su prepoznata u procesu deduplikacije sprovedene 2016. godine, dok su 89 lica novoprepoznata. Razlog za deduplikaciju fotografije otisaka prstiju za 89 birača je to što u Područnim jedinicama i Filijalama za građanska stanja i lične isprave, nakon uzimanja otisaka prstiju za navedena lica nije čišćeno staklo na aparatu za uzimanje otisaka prstiju više lica, tj. poslije npr. jednog lica od kojeg je uzet otisak prsta, došlo je drugo lice, zatim treće i slično čime je automatski došlo do preklapanja otisaka prstiju više lica, što je pokazao i AFIS sistem, a što je dokazano zabilježenim datumom i vremenom uzimanja otisaka prstiju.

Osim AFIS sistema trebalo bi preduzeti još mjera kojima bi se mogla smanjiti zloupotreba u okviru biračkog spiska. Primjera radi, treba raditi na periodičnoj kontroli prebivališta na bazi slučajnog uzorka na teritoriji cijele Crne Gore.

Važno je pomenuti da i dalje postoji određeni broj birača koji nijesu u biračkom spisku a trebalo bi da budu i obratno, te je potrebno razmišljati o novim mehanizmima kojim bi se smanjio broj ovakvih situacija. Takođe, primjetno je da i dalje postoji određeni broj građana koji tvrde da nijesu obavješteni o promjeni biračkog mjesta, te je i na ovom planu potrebno još više raditi.

Ključni problem u biračkom spisku je postojanje u njemu lica koja su lažno prijavila prebivalište u Crnoj Gori, te na bazi ispunjavanja rezidencijalnog uslova, uz ispunjavanje i drugih uslova, stekla biračko pravo. U praksi to vodi velikoj razlici u trendu povećanja birača u odnosu na trend povećanja stanovništva što vodi slabljenju povjerenja građana u tačnost biračkog spiska.

U biračkom spisku za predsjedničke izbore bilo je upisano 532 599 birača, što je za 3 782 više u odnosu na broj upisanih birača na parlamentarnim izborima 2016.

Registracija predsjedničkih kandidata

Registraciju kandidatura izbornog procesa obilježile su optužbe na račun DIK-a u vezi sa validnošću potpisa podrške predsjedničkim kandidatima. Iz tog razloga Državna izborna komisija je na sjednici 9. marta 2018. utvrdila aplikativno rješenje za provjeru da li je birač svojim potpisom podržao određenog kandidata za predsjednika Crne Gore. Ovo aplikativno rješenje se nalazi u okviru posebnog dijela na sajtu, na kojem građani mogu da provjere da li je zloupotrijebljen njihov potpis i matični broj, zarad kandidature nekog od predsjedničkih kandidata. Pri primjeni ovakvih mjera Državnu izbornu komisiju treba ohrabriti jer aplikacija za provjeru potpisa može značajno smanjiti prostor za zloupotrebe političkih kandidata u izbornom procesu.

To pokazuje i činjenica da je nekoliko stotina građana prijavilo zloupotrebu svog matičnog broja tužilaštvu te su na taj način oni započeli zaštitu svojih prava. Vrijedna hvale je i reakcija nadležnog tužilaštva koje je formiralo predmet za prijave građana po ovom pitanju. Takođe, nadležni sudovi treba da nastoje da sudski procesi, po ovom i drugim pitanjima zloupotrebe biračkog prava, ne budu onoliko dugi koliko je to ranije bio slučaj. Ipak, moramo imati u vidu da ovo rješenje nije dovoljno, već da DIK mora preuzeti ulogu institucije koja provjerava vjerodostojnost prikupljenih potpisa, te da na taj način bude aktivan učesnik predizbornog procesa, kroz provjeru regularnosti svih podnesenih izbornih akata. O ozbiljnosti ovog problema svjedoče i izborni rezultati koji su pokazali da tri predsjednička kandidata (od ukupno sedam) nijesu uspjeli da osvoje onoliko glasova koliko su imali potpisa. Naime, za kandidaturu je bilo neophodno 7993 potpisa, a tri kandidata nijesu imala izborni rezultat koji je bio barem približan ovom broju (Hazbija Kalač 2 677, Vasilije Miličković 1 593, Dobrilo Dedeić 1 363 glasa).

Izborna kampanja

Karakteristika ovog izbornog procesa jeste sporost najvećih političkih partija u isticanju svojih kandidata.

Prvi koji su dobili status kandidata su bili: Hazbija Kalač (kandidat Stranke pravde i pomirenja) i Vasilije Miličković (kandidat Grupe građana "Građanska akcija" i političke partije Partija penzionera, invalida i restitucije). Nakon njih, to su: Marko Milačić (Prava Crna Gora) i dr Draginja Vuksanović (SDP). Kada je u pitanju najveći dio opozicije (DF, Demokrate, URA i SNP), proces nalaženja zajedničkog kandidata je tekao sporo, ali je na kraju ipak uspješno dovršen pa je ovaj, najveći dio opozicije podržao kandidaturu Mladena Bojanića. Kandidaturu Mladena Bojanića iz vladajućih partija su karakterisali kao još jedan pokazatelj da opozicione partije ne mogu da ostvare opoziciono jedinstvo ni ovog puta zato što neće biti jedinstvenog kandidata cjelokupne opozicije. Vladajući DPS je posljednji istakao svog kandidata i to će biti predsjednik partije Milo Đukanović. Ovakvu odluku DPS-a opozicija ocjenjuje kao pokazatelj da DPS ima ozbiljne kadrovske probleme, kao i problem sa podijeljenošću unutar partije koji je ovim

kandidatom samo privremeno riješen. Pred sami isteka roka za kandidaturu prijavio se i Dobrilo Dedeić kao predstavnik Srpske liste.

Kampanju su obilježili različit pristup od strane kandidata. Ipak, ono što je opšta karakteristika jeste tendencija ka pronalaženju novih vrsta komunikacije sa biračima. Tako je npr. kandidat vladajuće koalicije posvetio veću pažnju internet promociji nego što je to ranije bio slučaj, kandidat većeg dijela opozicije kampanju je vodio na način da na njegovim skupovima uglavnom nijesu bili prisutni lideri opozicionih partija koje ga podržavaju, dok je kandidatkinja SDP-a jedan dio kampanje posvetila obilascima građana na javnim mjestima. Sa druge strane, sličnost ove kampanje sa prethodnim kampanjama jesu optužbe opozicije na račun vlasti da u kampanji zloupotrebljava državne resurse. Tako su, primjera radi, opozicija i dio nevladinog sektora kritikovali organizovanje promotivnog skupa Mila Đukanovića u obrazovnoj ustanovi u Kotoru. Takođe, kampanju je obilježila i afera „zalutali mejl“. Naime, na zvaničnu mejl adresu JU Muzeji i galerije Budve (na čijem je čelu sada članica DEMOS-a) stigao je neobičan mejl, na ime bivše direktorice Biljane Brajović, poslat sa zvanične adrese Centra za konzervaciju i arheološka istraživanja pri Ministarstvu kulture Crne Gore, gdje je Brajovićeva nedavno imenovana na mjesto direktora od strane Vlade Crne Gore. U mejlu se nalazi tabela sa imenima zaposlenih u Centru za konzervaciju i arheološka istraživanja, sa njihovim matičnim brojevima i oznakama plus, minus, zatim napomena ko je od njih član ili simpatizer druge partije, ali i instrukcije da je sa nekim od njih neophodno obaviti razgovor. Ovaj mejl poslat je sa adrese Sanje Jovićević¹.

Sami finiš kampanje obilježili su napadi predstavnika vladajućeg DPS-a na nevladine organizacije koje su objavile kritički izvještaj o ispunjenosti uslova Evropske unije od strane Crne Gore². Napadi lidera DPS su praćeni kampanjom govora mržnje i zastrašivanja od strane PINK M, te drugih provladinih medija koji se nastavljaju i nakon okončanih izbora.

Izborni dan

CeMI je realizovao praćenje izbornog dana i za predsjedničke izbore akreditovao 1340 posmatrača koji su pokrili 90% biračkih mjesta u Crnoj Gori. Praćenje izbornog dana realizovano je kroz nekoliko grupa aktivnosti: (1) praćenje realizacije izbornih procedura na biračkim mjestima, (2) paralelno prebrojavanje glasova, (3) praćenje rada Državne izborne komisije, opštinskih izbornih komisija, Agencije za sprječavanje korupcije i Ministarstva unutrašnjih poslova i (4) odnosi sa medijima i javnošću i uživo predavljanje rezultata.

1. Sprovođenje izborne procedure na biračkim mjestima

Pravni tim CeMI-ja je zabilježio brojne nepravilnosti tokom izbornog dana, koje su u najvećem broju slučajeva uzrokovane nedovoljnom edukacijom i obučenošću članova biračkih odbora. One su bile zastupljene na relativno velikom broju biračkih mjesta i karakterisale su i prethodne izborne procese.

---

¹ CeMI se upoznao sa sadržinom neposredno od strane predsjednika DEMOS-a na sastanku upriličenom tim povodom.

² Studiju koja je bila predmet oštne kampanje i pritiska objavile su crnogorske nevladine organizacije: Institut alternativa (IA), Centar za građansko obrazovanje (CGO), Centar za razvoj nevladinih organizacija (CRNVO) i Centar za monitoring i istraživanje (CeMI). Studija *Between Forum Leader and Reform Simulacrum* može naći na sljedećem linku <http://cemi.org.me/en/product/forum-leader-reform-simulacrum/>

Pravni tim za nepravilnosti je u toku izbornog dana primio 110 prijava nepravilnosti kako od posmatrača koji su nadgledali rad biračkih odbora na biračkim mjestima, tako i od samih i građana. U većini slučajeva, CeMI-jevi posmatrači su naišli na dobar prijem, profesionalnu komunikaciju i saradnju sa članovima biračkih odbora. Sa druge strane, posredstvom sajta, društvenih mreža i saopštenja za javnost, CeMI je pozivao građane da prijave sve uočene nepravilnosti. Sve registrovane nepravilnosti možemo grupisati u okviru nekoliko kategorija:

a. Primjeri nepravilnosti u radu opštinskih izbornih komisija i radu biračkih odbora:

- U radu Državne izborne komisije nije bilo ozbiljnijih nepravilnosti u toku izbornog dana što se ne bi moglo reći za sve opštinske izborne komisije. Naime, OIK Ulcinj nije radio u sastavu koji je predviđen Zakonom o izboru odbornika i poslanika, jer je imao samo jednog člana iz parlamentarne opozicije, a ne dva kako je zakonski uređeno. Takođe, OIK Tivat nije imao ukupan broj članova koji je propisan zakonom (pet);
- Ujedno, veliki broj nepravilnosti se odnosio na nepotpun sastav biračkih odbora budući da je na određenom broju biračkih mjesta primijećeno od strane posmatrača CeMI-ja da su birački odbori radili u nepotpunom sastavu (na primjer biračka mjesta 14B, 68 i 106D u Podgorici, br. 11 u Baru, biračkom mjesto br. 10 na Cetinju);
- Prilikom otvaranja biračkog mjesta br. 4 u Ulcinju, nije bilo žrijebanja, već su se članovi biračkog odbora usmenim putem usaglasili o raspodjeli uloga u biračkom mjestu;

b. Primjeri nepravilnosti prilikom sprovođenja izborne procedure:

- Najveći broj nepravilnosti odnosio se na narušavanje tajnosti glasanja glasnim izgovaranjem imena glasača u toku elektronske identifikacije (biračko mjesto br. 6B, br. 69, br. 77 u Podgorici, br. 16 u Herceg Novom itd), davanjem informacija trećim licima (biračko mjesto br. 9 u Budvi) ili drugim članovima biračkog odbora (biračko mjesto br. 97 u Nikšiću) da su određena lica iskoristila svoje biračko pravo, javnim izjašnjavanjem birača o opcijama za koje su glasali (biračko mjesto br. 59A i to u više navrata, kao i na biračkom mjestu br. 77 u Podgorici, biračkom mjestu br. 16 u Herceg Novom itd), prihvatanjem otvorenih glasačkih listića od strane biračkih odbora i nepoštovanjem procedura koje osiguravaju tajnost glasanja na biračkim mjestima. Takođe, tajnost glasanja nije bila dovoljno zaštićena na određenim biračkim mjestima pa se dešavalo da nakon zajedničkog ulaska dva birača u kabinu ili glasnog izgovaranja sopstvenog izbora, listić ne bude proglašen nevažećim, što je bio slučaj sa biračkim mjestima br. 2 u Beranama, biračkim mjestima br. 59A, 71A, 82A u Podgorici, br. 22 u Rožajama, br. 138 u Nikšiću i dr. Glasački listići nijesu proglašeni nevažećim ni u slučajevima fotografisanja listića od strane glasača (biračko mjesto br. 5 u Mojkovcu), ali ni u slučajevima glasanja na stolu biračkog mjesta umjestu iza paravana (biračko mjesto br. 138 u Nikšiću);
- Određen broj nepravilnosti su se odnosile na probleme u vezi identifikacije birača, usljed problema sa uređenošću biračkog spiska;
- Tokom izbornog dana, bilo je primjetno da birački odbori nemaju ujednačenu praksu po pitanju postupanja prema licima koje uređaj za elektronsku identifikaciju ne prepoznaje a ima ih u biračkom spisku. Iako je bilo nesporno utvrditi identitet ovih birača posredstvom vizuelne identifikacije birača, na određenom broju biračkih mjesta, ovim biračima nije omogućeno glasanje te su na taj način bili uskraćeni aktivnog biračkog prava (primjeri zabilježeni na biračkom mjestu 71 u Baru, br. 74C u Podgorici, br. 39 u Herceg Novom). Za razliku od ovih slučajeva, na nekim biračkim mjestima pristupljeno je vizuelnoj identifikaciji birača, pa tako, na primjer, na biračkom mjestu br. 138 u Nikšiću uređaj za elektronsku identifikaciju birača nije prepoznavao ni jednog birača, dok se na biračkom mjestu br. 11 na Žabljaku takođe pristupilo vizuelnoj identifikaciji birača usljed nefunkcionisanja elektronske identifikacije birača;

- Posmatrači CeMI-ja su primijetili da je bilo slučajeva lica sa diplomatskim pasošem koje uređaj nije prepoznao i zbog toga im nije dozvoljeno glasanje, iako su bili na biračkom spisku (na primjer biračko mjesto 7C u Podgorici);
- Nekoliko biračkih mjesta u Rožajama nijesu otvorena na vrijeme usljed nestanka električne energije, dok se u nekim slučajevima u Rožajama i Baru, iz istih razloga, pristupilo vizuelnoj identifikaciji birača;
- Pravila izborne procedure su prekršena i na biračkom mjestu br. 25-A u Podgorici, kada su CeMI-jevi posmatrači uočili da se na četiri kontrolna kupona potpisao samo predstavnik opozicije u biračkom odboru, čime nije uvažen princip pariteta vlasti i opozicije prilikom potpisivanja kontrolnih kupona;
- Određen broj nepravilnosti su primljeni od strane predstavnika političkih partija u kojima se navode informacije o kupovini glasova u blizini biračkih mjesta, kao i o prisustvu lica u blizini biračkih mjesta koji evidentiraju glasače koji su izašli na izbore, dok su se nekoliko prijava odnosile na uočene kamere na ulazu u biračka mjesta (biračko mjesto br.1 u Danilovgradu, biračka mjesta br. 1, 2, 17, 18, 19 i 21 u Mojkovcu);

c. Primjeri neadekvatnog ponašanja članova biračkih odbora:

- Nekoliko prijava posmatrača su se odnosile na neadekvatno ponašanje članova biračkih odbora, usljed pojave verbalnih sukoba između ili od strane članova biračkih odbora. Tako je, na primjer, na biračkom mjestu br. 8-B u Podgorici član biračkog odbora iznio ozbiljne uvrede na račun posmatrača i pripadnika određenih političkih partija. Na biračkom mjestu 105 u Podgorici, usljed verbalnog konflikta glasača i članova biračkog odbora, došlo je do prekida glasanja u trajanju od pola sata, dok je jedan slučaj podrazumijevao pozivanje policije;
- Neka kršenja izbornog zakonodavstva sa prethodnih lokalnih i parlamentarnih izbora su se ponovila pa je tako bio primjetan određen broj biračkih odbora gdje predsjednik i članovi koriste mobilne telefone (biračko mjesto br. 9 u Rožajama, br. 15 u Nikšiću, br. 6 u Beranama), a primjetno je bilo i to da isti nijesu nosili akreditacije;

d. Prema nalazima posmatrača CeMI-ja neposredno sa biračkih mjesta, koji su dobijeni na osnovu standardizovanih upitnika o organizaciji izbornog dana i sprovođenju procedure glasanja, možemo izvesti sljedeće ocjene:

- 94,62% biračkih mjesta na kojima su bili raspoređeni CeMI-jevi posmatrači je otvoreno na vrijeme, 4,13% otvoreno je sa zakašnjenjem manjim od 15 minuta, dok 0.88% posjećenih biračkih mjesta nije otvoreno na vrijeme;
- Većina CeMI-jevih posmatrača ocjenjuje rad biračkih odbora prilikom otvaranja biračkih mjesta kao veoma dobar. Srednja ocjena rada biračkih odbora, na skali od jedan do pet, iznosi 4.5;
- 96.2% posmatrača navodi da je birački odbor prije otvaranja provjerio da li su obezbijeđeni uslovi za glasanje, dok 0.1% posmatrača daje negativan odgovor na ovo pitanje;
- Da su odgovornosti članova BO definisane žrijebanjem navodi 71.2% posmatrača, dok 12.5% posmatrača navodi da se odgovornosti članova BO nijesu dodijeljene na ovaj način;
- 4% posmatrača ukazuje na prisutnost tehničkih problema prilikom aktiviranja uređaja za elektronsku identifikaciju. Najčešći navođeni problemi odnose se napajanja aparata električnom energijom i upotrebom papira za štampanje;

- Kada su izborni materijali u pitanju, CeMI-jevi posmatrači najčešće navode nedostatak prenosno-mobilne kutije za glasanje i nedovoljan broj odštampanih izvoda iz biračkog spiska (jedan za glasanje putem pisma);
- Među posmatračima, 95.7% navodi da svi članovi biračkih odbora i posmatrači imaju dobar pregled procedure glasanja, naspram 0.7% posmatrača koji navode da su onemogućeni da posmatraju procedure glasanja zbog loših fizičkih uslova. Kako objašnjavaju, najčešći problem je nedovoljan pristup za nadgledanje rada uređaja za elektronsku identifikaciju;
- Da posmatračima nije obezbijeđena dobra saradnja sa biračkim odborom, tokom procedure nadgledanja, izjavljuje 9.8% CeMI-jevih posmatrača;
- Među nepravilnostima koje primjećuju, 5.6% posmatrača navodi stvaranje gužve na biračkom mjestu ili ispred biračkog mjesta koja se stvarala zbog visoke izlaznosti ili poteškoća u upotrebi uređaja za elektronsku identifikaciju. 25% posmatrača prijavljuje istovremeno glasanje više lica (glasanje članova porodice odjednom), a 3.6% navodi da je bilo slučajeva da je neko glasao u ime druge osobe. Da je neko od članova biračkih odbora koristio mobilni telefon na BM navodi 11.2% posmatrača, dok 10.7% ukazuje na vođenje evidencije o imenima birača koji su glasali;
- Da je na BM bilo glasača koji nijesu glasali jer im ime nije u izvodu biračkog spiska za to glasačko mjesto navodi 33.8%
- Ukoliko je glasač glasno rekao ili na drugi način pokazao za koga je glasao, taj glas je poništen u 37.9% slučajeva, naspram 55.2% slučajeva kada je taj glas prihvaćen, što ukazuje na neujednačene kriterijume na svim BM;
- U 20h je zatvoreno 98.7% BM na kojima su nadgledali posmatrači Centra za monitoring i istraživanje;
- Da je bilo glasačkih listića koji su potpisani ili na bilo koji način označeni od strane glasača, navodi 21.4% posmatrača. Među njima, 94.0% navodi da su takvi listići proglašeni nevažećim dok 3.0% navodi suprotno. Sličnost među nevažećim listićima se odnosi na način zaokruživanja, te se tako najčešće javljaju listići na kojima nije zaokružen ni jedan izbor ili listići na kojima su zaokruženi svi kandidati;
- Jedna trećina (29.3%) posmatrača navodi da je na BM neko od članova biračkih odbora odbio da potpiše zapisnik, dok 70.1% posmatrača ne navodi ovaj problem;
- Prosječna ocjena biračkog mjesta, na skali od jedan do pet, u toku procesa zatvaranja i brojanja glasova iznosi 4.54. Među CeMI-jevim posmatračima, 97.1 % rad biračkog odbora ocjenjuje kao veoma dobro.
- Oko jedne trećine CeMI-jevih posmatrača (32.5%) navodi da na biračkom mjestu postoje fizičke barijere za pristup osobama sa invaliditetom, dok 66.1% posmatrača nije registrovao otežan pristup biračkom mjestu;
- Nešto više od polovine (56.3%) posmatrača takođe navodi da su izborni materijali dostupni na Brajevoj azbuci. Na skoro jednu trećinu biračkih mjesta(27.4%) na kojima su posmatrali CeMI-jevi posmatrači, materijali nijesu prilagođeni osobama sa oštećenim vidom;
- Da su izborni materijali na BM dostupni na jeziku nacionalnih manjina navodi 43.9% CeMI-jevih posmatrača, naspram 41.4% koji navode suprotno;
- Više od polovine CeMI-jevih posmatrača (64.1%) navodi da osim njih na biračkom mjestu nije bilo drugih domaćih nestranačkih posmatrača. Domaći nepartijski posmatrači bili su prisutni na 33% biračkih mjesta sa kojih su izvještavali CeMI-jevi posmatrači.

2. CeMI-jeve procjene izlaznosti i rezultata izbora

Na prvom medijskom obraćanju, održanom u 9h, predstavljena je procjena izlaznosti do 9 časova koja je iznosila 6,2%.

Na obraćanju održanom u 11h, saopšteno je da je izlaznost do 11h časova iznosila 18,5%. Na obraćanju koje je održano u 13h, CeMI je predstavio procjenu izlaznosti do 13 časova. Izlaznost do 13h iznosila je 32,8%. Na obraćanju održanom u 17 časova, saopšteno je da je izlaznost do 17h iznosila 49,5%. Na obraćanju koje je održano u 19h, predstavljeni su rezultati izlaznosti do 19 časova, prema kojima je ukupna izlaznost do održavanja obraćanja iznosila 58,6%.

Procenat glasova koje su kandidati osvojili na osnovu 100% realizacije uzorka biračkog tijela je bio sljedeći:

Milo Đukanović	53,8%,
Mladen Bojanić	33,5%
Dr Draginja Vuksanović	8,1%,
Marko Milačić	2,9%,
Hazbija Kalač	0,8%
Vasilije Miličković	0,5%,
Dobriilo Dedeić	0,4%.

Prosječno odstupanje CeMI-jevih procjena u odnosu na rezultate koje je objavila Državna izborna komisija je 0,04%, isto kao u slučaju prethodnih parlamentarnih izbora održanih 2016. a na kojima je CeMI isto objavljivao projekcije rezultata na bazi sprovedenog paralelnog prebrojavanja glasova.

3. Zvanično proglašenje privremenih rezultata izbora za predsjednika Crne Gore

Na osnovu izbornog materijala sa svih biračkih mjesta za izbor predsjednika Crne Gore od strane DIK-a utvrđeno je da je:

Ukupno glasalo 340.462 birača, od čega:

- na biračkim mjestima 331.174 birača;
- van biračkih mjesta, odnosno putem pisma 9.288 birača.

Ukupno primljeno 532.601 glasačka listića.

Ukupno upotrijebljeno 340.462 glasačka listića.

Ukupno neupotrijebljenih 192.137 glasačkih listića.

Ukupno je bilo 5.995 nevažećih glasačkih listića.

Ukupno je bilo 334.464 važećih glasačkih listića.

Kandidati za Predsjednika Crne Gore dobili su sljedeći broj glasova:

1. MARKO MILAČIĆ	9.405 glasova, odnosno 2,81%
2. MLADEN BOJANIĆ	111.711 glasova, odnosno 33,40%
3. HAZBIJA KALAČ	2.677 glasova, odnosno 0,80%
4. VASILJE MILIČKOVIĆ	1.593 glasa, odnosno 0,48%
5. DOBRILO DEDEIĆ	1.363 glasa, odnosno 0,41%
6. Dr DRAGINJA VUKSANOVIĆ	27.441 glas, odnosno 8,20%
7. MILO ĐUKANOVIĆ	180.274 glasova, odnosno 53,90%

4. Komunikacija sa javnošću

Centar za monitoring i istraživanje CeMI je u toku izbornog dana redovno izvještavao javnost o nepravilnostima na svim biračkim mjestima u Crnoj Gori, na bazi podataka koje smo prikupljali od posmatrača na terenu i zainteresovanih građana koji su tokom čitavog izbornog dana CeMI obavještavali o nepravilnostima koje su uočavali. Uz nepravilnosti, na redovnim konferencijama za štampu CeMI je saopštavao izlaznost na predsjedničkim izborima, uključujući komparativnu analizu broja birača koji su glasali u istim periodima na izborima održanim 2013. godine.

CeMI-jevi predstavnici su u toku izbornog dana gostovali i na javnim i na privatnim elektronskim medijima. Takođe, CeMI-jeve procjene izlaznosti i preliminarne rezultate objavili su svi štampani mediji. Predstavnici CeMI-ja su gostovali u dvije ključne večernje TV emisije posvećene izborima emitovane na dvjema televizijama sa nacionalnom pokrivenošću (RTCG i TV Vijesti).

Podaci o izlaznosti i nepravilnostima u toku izbornog dana saopštavani su kroz 5 redovnih pres konferencija za medije. CeMI je, takođe, na 5 redovnih pres konferencija predstavio uporedne podatke o izlaznosti u odnosu na parlamentarne izbore održane 2016. i 2012. godine. Na pres konferenciji održanoj u 9h i 15 minuta, kao i na konferenciji održanoj u 17h i 15 minuta, CeMI je predstavio i uporedne podatke o izlaznosti u odnosu na predsjedničke izbore održane 2013. godine, na osnovu zvaničnih podataka Državne izborne komisije (DIK), s obzirom na to da CeMI nije radio monitoring predsjedničkih izbora 2013. godine. Sve pomenute informacije u vezi sa izborima su takođe bile dostupne i na zvaničnim profilima CeMI-ija na društvenim mrežama, Facebook-u i Twitter-u.

Kada je riječ o projekciji rezultata, CeMI je na 3 konferencije za medije u izbornoj noći dao preliminarne procjene, na bazi obrađenih biračkih mjesta.

Tri medijske kuće (Radio Televizija Crne Gore, Vijesti i Prva) sa nacionalnom frekvencijom prenosile su konferencije uživo. Ove tri televizije su bile direktno linkovane na CeMI-jev softver kojim je uživo prenošene projekcije rezultata brzinom kojim su podaci pristizale i CeMI-jev pres centar.

Za praćenje izbornog dana u CeMI-jevom pres centru je akreditovano ukupno 78 novinara, snimatelja i fotografa iz 23 medijske kuće, od čega 7 regionalnih. Osim akreditovanih medija, bili su prisutni i Poljski radio i Televizija BiH.

Sve relevantne informacije u vezi sa izborima su istovremeno bile dostupne na zvaničnim profilima CeMI-ja na društvenim mrežama (Facebook i Twitter) kao i na specijalizovanom sajtu www.izbori2018.me.

CeMI je broj telefona za prijave nepravilnosti učinio vidljivijim putem tehnike boostovanja na društvenim mrežama, Facebook-u, Twitteru i Instagramu, što je doprinijelo da o ovom broju bude informisan što veći broj građana Crne Gore, koji koriste pomenute društvene mreže.

Pored toga, CeMI je na svojoj internet stranici www.izbori2018.me učinio javno dostupnim podatke o projekciji rezultata sa biračkih mjesta, koji su ažurirani dinamikom kojom su prikupljeni sa terena, tako da je javnost u svakom trenutku imala uvid u procjenu rezultata na bazi obrađenog uzorka.

Finansiranje izborne kampanje

Kandidati za predsjednika su dužni da vode i redovno ažuriraju evidencije o troškovima izborne kampanje, dok ukupni troškovi kampanje ne mogu preći iznos od 1.189.998,84€ po kandidatu. Politički subjekti su dužni da dostave Agenciji Privremeni izvještaj o troškovima izborne kampanje 10. aprila 2018. godine.

Kad su u pitanju sredstva prikupljena iz privatnih izvora ona se mogu prikupljati u vrijeme trajanja izborne kampanje i to u visini od 594.999,42€ po kandidatu. Subjekti kojima je potvrđena kandidatura su dužni da petnaestodnevno dostavljaju izvještaj o priložima pravnih i fizičkih lica u toku izborne kampanje, dok su naredni izvještaj dužni da dostave 21. marta 2018. godine.

Budžetska sredstva za finansiranje dijela troškova izborne kampanje, kandidata za izbor Predsjednika Crne Gore, obezbjeđuju se u iznosu od 0,07% planiranih ukupnih budžetskih sredstava, umanjениh za tekući budžet, odnosno u ovom slučaju u iznosu od 594.999,42€. Ona se raspodjeljuju u skladu sa članom 20 Zakona o finansiranju političkih subjekata i izborne kampanje. U slučaju održavanja jednog izbornog kruga raspodjela se vrši na sljedeći način: 1) 20% svim kandidatima kojima je utvrđena kandidatura, u jednakim iznosima, u roku od 10 dana od dana utvrđivanja liste kandidata; 2) 80% kandidatima koji su osvojili preko 3% glasova, proporcionalno procentu osvojenih glasova. U slučaju održavanja dva izborna kruga, sredstva iz stava 1 ovog člana raspodjeljuju se na sljedeći način: 1) 20% svim kandidatima kojima je utvrđena kandidatura, u jednakim iznosima, u roku od 10 dana od dana utvrđivanja liste kandidata; 2) 40% kandidatima koji su osvojili preko 3% glasova, proporcionalno procentu osvojenih glasova; 3) 40% dvojici kandidata sa najviše glasova proporcionalno procentu osvojenih glasova.

Rad Agencije za sprječavanje korupcije karakterisalo je podnošenje izvještaja od strane kandidata u zakonom predviđenim rokovima. Iako je agencija na svom sajtu navela da je u potpunosti obezbijedena transparentnost upotrebe javnih resursa u izornoj kampanji, bilo je brojnih optužbi da stanje nije takvo. U pogledu finansiranja kampanje vlasti, osim opozicije, optužbe na račun vlasti istakli su i predstavnici pojedinih domaćih nevladinih organizacija, kao i OEBS-a čiji je zaključak da je kandidat vlasti imao "institucionalnu prednost". S druge strane, nestranački kandidat Vasilije Miličković je optužio opozicione kandidate Mladena Bojanića i dr Draginju Vuksanović da oni, jednako kao i kandidat vlasti, zloupotrebljavaju opštinske resurse u opštinama gdje partije koje ih podržavaju vrše vlast.

Iz izvještaja Agencije za sprječavanje korupcije bilo je primjetno da Opština Rožaje kasni sa podacima o putnim nalogima i socijalnim davanjima koje je po zakonu dužna da objavi. Takođe, iz ovih izvještaja može se primijetiti i da su opštine Danilovgrad i Kotor povećavali iznose socijalnih davanja u predizbornom periodu.

Brojni sagovornici sa kojima su predstavnici CeMI-ja razgovarali ukazivali su na političku pristrasnost u odlučivanju Agencije za sprečavanje korupcije, odnosno na snažan uticaja vladajuće dominantne partije (DPS) na njen rad. Agencija se suočava sa snažno narušenim imidžom u javnosti. I pored izuzetno velikih sredstava, te raspolaganja sa adekvatnim tehničkim i ljudskim resursima agencija ne uspijeva da

pruži u svojem radu dokaze da odluke donosi sa integritetom. S obzirom na njen značaj u izbornom procesu ovi nedostaci narušavaju povjerenje u izborni proces.

Učešće žena

Pravo glasa žene u Crnoj Gori su dobile 1946. godine. Na višestranačkim izborima prvi put glasaju nakon pada komunističkog režima, 1990. godine.

Od uvođenja višestranačja u Crnoj Gori, kuriozitet je da na 6 predsjedničkih izbornih procesa nije bilo žene kandidatkinje. Na ovim izborima prijavila se po prvi put i žena, dr Draginja Vuksanović.

Važeći Zakon o izboru odbornika i poslanika zahtijeva da jedan, manje zastupljen pol na izornoj listi bude zastupljen sa najmanje 30%, a da na izornoj listi među svaka četiri kandidata/kinje prema redosljedu na listi mora biti najmanje po jedan kandidat/kinja manje zastupljenog pola.

Ovakva obaveza nije zakonom propisana za članove Državne izborne komisije i opštinskih izbornih komisija. Ovo dovodi do situacije u kojoj Državna izborna komisija i određeni broj opštinskih izbornih komisija imaju neprihvatljivo mali broj žena. Tako na primjer, od 17 članova i zamjenika aktuelnog stalnog sastava Državne izborne komisije, dvije članice su žene. U opštinskim izbornim komisijama žene su, kao članice ili zamjenice, uglavnom zastupljene u procentu preko 30%. Prosječna zastupljenost žena u opštinskim izbornim komisijama je 35,09%. Ipak, u OIK Žabljak, OIK Rožaje, OIK Petnjica i OIK Ulcinj procenat žena manji je od 30%.

Učešće manjina

Na ovim izborima, predstavnik jedne od manjine (Bošnjaka) bio je kandidat Hazbija Kalač. Kalač je osvojio 0.80% glasova.

Međunarodni i domaći posmatrači

Zakon o izboru odbornika i poslanika predviđa da ovlašćeni predstavnici domaćih nevladinih organizacija, registrovanih za praćenje ostvarivanja političkih sloboda i prava, mogu pratiti tok izbora i rad organa za sprovođenje izbora, u skladu sa ovim zakonom. Domaće nevladine organizacije zainteresovane za praćenje izbora podnose prijavu Državnoj izornoj komisiji, koja u roku od 48 časova od prijema prijave, izdaje službena ovlašćenja ili rješenjem odbija izdavanje ovlašćenja. Organi za sprovođenje izbora su dužni da stranom i domaćem posmatraču omoguće praćenje toka izbora i rada organa za sprovođenje izbora. Birački odbor u zapisniku konstatuje prisustvo posmatrača na biračkom mjestu. Državna izborna komisija na prijedlog organa za sprovođenje izbora, može oduzeti ovlašćenje ili identifikacionu karticu licu kome je izdata, ukoliko se ne pridržava pravila o održavanju reda na biračkom mjestu, odnosno pravila o radu organa za sprovođenje izbora.

A Međunarodni posmatrači

Međunarodni posmatrači ovih izbora su: OEBS (93), ODIHR (154) Savjet Evrope (18), Evropski parlament (14), ambasada SAD u Crnoj Gori (21), Ambasada Francuske u Crnoj Gori (dva), ambasada Kraljevine Holandije (1), Državna izborna komisija Makedonije (četiri), ambasada Kanade u Srbiji (jedan), Centralna izborna komisija Republike Kosovo (sedam), NVO Silba (24).

Na parlamentarnim izborima 2016. stranih posmatrača je ukupno akreditovano 570. Najveću misiju imao je OSCE/ODIHR koji je akreditovao 142 posmatrača izbora. Posmatrače su takođe akreditovali i Delegacija Evropske unije u Crnoj Gori (12), Ambasada Sjedinjenih Država (2), Ambasada Turske (6), Ambasada Republike Kosovo (17), Ambasada Kanade (1), PSSE (14) i SILBA (45).

B Domaći posmatrači

Od domaćih posmatrača službeno ovlaštenje dobili su Centar za monitoring i istraživanje CeMI (1340), Centar za demokratsku tranziciju CDT (329), Mreža za afirmaciju nevladinog sektora MANS (9), Ženska organizacija Feniks Berane (4),

Za nadgledanje parlamentarnih izbora koji su se održali 16. Oktobra 2016 akreditovano je ukupno 2662 posmatrača, od čega su 1463 posmatrači Centra za monitoring i istraživanje CeMI, 550 posmatrači Centra za demokratsku tranziciju CDT, 70 posmatrači Mreže za afirmaciju nevladinog sektora MANS i pet posmatrači Centra za demokratiju i ljudska prava CEDEM.

Mediji

Centar za monitoring i istraživanje CeMI nije sprovodio sistematski media monitoring za predsjedničke izbore u Crnoj Gori. Podaci predstavljeni u ovom odjeljku se zasnivaju na intervjuima sa domaćim i međunarodnim zainteresovanim stranama, zapažanjima eksperata CeMI-ja kao i izvještaju Agencije za elektronske medije koja je sprovodila sistematski monitoring programa 13 televizijskih stanica u periodu od 19. marta do 13. aprila.

Na osnovu Zakona o izboru odbornika i poslanika, Poglavlje VII, medijsko praćenje u predizbornoj kampanji počinje od dana potvrđivanja izborne liste učesnika predizborne kampanje i prestaje 24 sata prije dana održavanja izbora. Kandidat Hazbija Kalač je prvi od 7 kandidata za predsjednika Crne Gore potvrdio svoju kandidaturu, 6. marta 2018. godine. Samim tim, pozivajući se na pomenuti Zakon, medijsko praćenje aktivnosti kandidata, moglo je biti praćeno počevši od 6. marta do 13. aprila, kada je počela izborna tišina.

Od ukupnog medijskog predstavljanja, informisanje i izvještavanje o predizbornim aktivnostima kandidata je iznosilo 40%. Dva procenata manje (38%) je iznosilo učešće posebnih emisija namijenjenih predstavljanju kandidata. Oglašavanje ili politička komercijalna komunikacija je činila 22%.

Na osnovu navedenog se zaključuje da je nešto više od dvije trećine medijskog predstavljanja kandidata izvršeno kroz informativne ili posebne emisije o predsjedničkim izborima, odnosno kroz neku vrstu uredničkog sadržaja televizijskih emitera, dok se jedna trećina medijskog predstavljanja odnosila na političku komercijalnu komunikaciju (oglase).

Period prije 6. marta, obilježile su značajne promjene u kadrovskoj strukturi Javnog servisa. Naime, na nezakonit način smijenjena su dva člana Savjeta RTCG zbog navodnog nepoštovanja ograničenja u vršenju funkcije (Goran Đurović i Nikola Vukčević). Nevladin sektor je ovu smjenu osudio, organizujući protest na kojem su istakli da je Crnoj Gori potreban nezavistan javni servis, bez političkog uticaja od strane vlasti, koji je prema mišljenju nevladinih organizacija bio presudan u smjenama članova Savjeta RTCG. Takođe, nedavno je i smijenjen predsjednik Savjeta RTCG Vladimir Pavićević i na njegovo mjesto postavljen nedavno izabran član Savjeta Ivan Jovetić. Posljednja dešavanja u Savjetu RTCG predstavljaju niz aktivnosti vladajuće DPS kojim je povratila kontrolu nad upravnim organom javnog servisa. Tokom predizborne kampanje nije došlo do promjene uređivačke strukture na

čelu sa generalnom direktorkom RTCG i direktorom televizije unutar te kuće, tako da se smjene u upravljačkom tijelu nijesu direktno reflektovale na uređivačku politiku. Međutim, uređivački tim je u kontinuitetu bio pod pritiskom predstavnika ali i lidera DPS-a. Najviši zvaničnici vladajuće DPS su odbijali da učestvuju u emisijama na javnom servisu. O tome svjedoči i nepojavljivanje g. Đukanovića u dvije predsjedničke debate koje je RTCG organizovao u predizbornom periodu. Međutim, Đukanović je ipak iskoristio priliku da se u formi intervjua predstavi putem RTCG građanima kao i drugi predsjednički kandidati. Pored značajnih promjena u upravljačkom tijelu javnog servisa, uređivački tim je odolio snažnim političkim pritiscima i izvještavao o aktivnostima predsjedničkih kandidata na izbalansiran i profesionalan način.

Kada je riječ o dijelu privatnih medija primjetno je neizbalansirano izvještavanje suprotno profesionalnim standardima.

Prema Izvještaju o medijskom predstavljanju tokom kampanje za izbore za predsjednika Crne Gore održane 15. aprila 2018. godine, g. Đukanović je na TV PINK M bio najviše medijski zastupljen. Medijsko predstavljanje Đukanovića je uvijek imalo pozitivan i favorizujući karakter. Prema izvještaju Agencije za elektronske medije Đukanović je u ukupnom predstavljanju svih kandidata na TV PINK M učestvovao sa 99.8% odnosno nešto manje od 25 sati programa. PINK M se tokom kampanje neprofesionalno bavio i akterima koji nijesu bili dio kampanje ali su tokom kampanje bili kritikovani od strane lidera DPS. Posebno je ovo bilo izraženo prema liderima 4 nevladine organizacije (IA, CGO, CRNVO i CeMI) koje su imale kritički izvještaj o učincima rada državne administracije u procesu pridruživanja Crne Gore Evropskoj uniji. Negativna kampanja je nastavljena i nakon održavanja izbora.

Posmatrajući sveukupnu zastupljenost predsjedničkih kandidata u medijima, važno je napomenuti da je g. Đukanović bio najviše medijski predstavljen, iako je svoju kandidaturu potvrdio posljednji, 25. marta.

Prigovori

Na dan održavanja izbora, neposredno prije zatvaranja biračkih mjesta, Nikola Jovanović, opunomoćeni predstavnik kandidata Mladena Bojanića podnio je prigovor Državnoj izbornoj komisiji u kojem se navodi da: 1) nijedan birač nema biometrijsku ličnu kartu iako se to traži u zakonu; 2) postoji zloupotreba ovlašćenja policije u Bijelom Polju koja saslušava članove izbornog štaba Bojanića; 3) u Nikšiću se opunomoćenim predstavnicima Bojanića ne dozvoljava da unose primjedbe u zapisnik (bm 106 i bm 111); 4) postoje izborni punktovi DPS-a na kojima se vrši isplata putnih troškova; 5) prigovori su nevladinih organizacija osnovani. Odlukom Državne izborne komisije ne prihvataju se prigovori jer su preuranjeni i potrebno je da prvo nadležne opštinske izborne komisije donesu odluku o ovim prigovorima.

Četiri dana nakon izbora opunomoćeni predstavnik Mladena Bojanića u Državnoj izbornoj komisiji je podnio još jedan prigovor. Naime, u ovom prigovoru se navodi da je bilo onemogućeno slobodno izražavanje volje građana, te se na taj način uskratilo njihovo suvereno pravo na slobodu izbora. Razlozi kojima je opunomoćeni predstavnik Mladena Bojanića opravdao ovaj stav su sljedeći: 1) dolazak predstavnika državnih institucija na sastanak u DPS-u dva dana uoči izbora; 2) afera “zalutali mejl”; 3) posjeta Mila Đukanovića dijelu dionice autoputa Bar-Boljare; 4) posjeta izgradnji Skijališta Kolašin 1600; 5) prisustvovanje Mila Đukanovića uručanju donacije KBC Podgorica; 6) podrška Saveza udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata Jugoslavije (udruženja koje se finansira iz budžeta Crne Gore); 7) održavanje predizbornog skupa u obrazovnoj ustanovi u Kotoru i 8) uključivanje visokih policijskih funkcionera u predizbornim aktivnostima. Državna izborna komisija je odlučila o prigovoru Mladena Bojanića na način što je isti odbacila kao nedozvoljen iz razloga što se prigovor DIK-u može podnijeti samo protiv odluka opštinskih izbornih komisija (OIK). O konkretnom prigovori OIK nijesu

odlučivale. Na ovoj sjednici DIK-a prisustvovali su samo članovi vladajuće koalicije i opunomoćena predstavnica kandidata Mila Đukanovića. Ovakva praksa u odlučivanju DIK-a o prigovorima nije dobra zato što jedna od osnovnih karakteristika demokratskog društva da DIK po prigovorima odlučuje u punom sastavu i jednoglasno.

Za bliže informacije budite slobodni kontaktirati:

Zlatko Vujović, šef misije	+382 67 679 797
Nikoleta Tomović, zamjenica šefa misije	+382 67 222 194
Bojan Božović, Pravni ekspert	+382 67 624 881
Teodora Gilić, ekspert za medije i odnose sa javnošću	+382 69 543 103

Adresa: CeMI – Centar za monitoring i istraživanje

Josipa Broza Tita 23a/IV floor/app. 119

81 000 Podgorica

www.cemi.org.me i www.izbori2018.me